Dokument nr. 6

(2001–2002)

Ombudsmannsnemnda for sivile vernepliktiges innberetning om virksomheten i tiden 1. januar 1998 – 31. desember 2001.

Til Stortinget:

INNLEDNING

Ifølge § 7 i Instruks for ombudsmannsnemnda for sivile vernepliktige skal nemnda hvert fjerde år sende beretning om sin virksomhet til Stortinget. Gjenpart av beretningen skal sendes Justis- og Politidepartementet. Instruksen ble vedtatt i samband med vedtaket om etablering av en ombudsmannsordning for de sivile vernepliktige (militærnekterne) den 27. november 1956. Ordningen med innberetning til Stortinget kun hvert fjerde år ble innført etter Justiskomiteens innstilling og Stortingets vedtak den 18. juni 1992. Jfr Innst S nr. 197 (1991–92).

Etter vedtak i Stortinget høsten 1997 har ombudsmannsnemnda i perioden 1. januar 1998 - 31. desember 2001 bestått av:

Ombudsmann Per A. Utsi, Oslo
Ingeborg Botnen, Rjukan
Dagfinn Hjertenes, Florø
Brit Hoel, Arendal
Karen-Margrethe Mjelde, Sandnes
Ivar Skjerve, Steinkjer
Inge Wold, Råde

Instruksendringer i beretningsperioden:

Siden forrige innberetning til Stortinget (Dokument nr. 6 1997–98) har Stortinget ved to anledninger foretatt endringer i Ombudsmannsnemndas instruks. Det vises til Innst. S. nr. 64 (1998–99) og Innst. S. nr. 234 (1999–00) som henholdsvis omhandlet endring av benevnelsen «sivil tjenestepliktig» til «sivil vernepliktig» og innføringen av regler om dokumentoffentlighet for Stortinget og Stortingets organer.

Instruksen i sin helhet er inntatt som trykt vedlegg til denne innberetning.

Ombudsmannsnemndas oppgaver:

Nemnda skal bestå av de samme medlemmer som av Stortinget blir valgt til medlemmer av Forsvarets ombudsmannsnemnd.

I samsvar med instruksens § 1 skal nemnda bidra til å sikre de allmennmenneskelige rettigheter for sivile vernepliktige. En nærmere konkretisering av oppgavene er nevnt i § 3. Innen denne ramme av oppgavebeskrivelsen skal nemnda forelegges saker av generell og prinsipiell art, jfr. § 4.

Med bakgrunn i at Lov om fritaking av militærtjeneste av overbevisningsgrunner bestemmer at sivile vernepliktige «tilkommer reisegodtgjøring, innkommanderingstillegg, forsørgertillegg og sykeforpleining etter samme regler som for korporaler og menige i Hæren» har nemnda bl.a. sett det som sin oppgave å bidra til å sikre denne likebehandling med Hærens mannskaper.

Nemnda har også sett det som naturlig å påse oppfølgingen av andre regler og bestemmelser som måtte bli fastsatt av Stortinget til fordel for sivilarbeiderne. I lys av denne tolkning av sitt mandat har nemnda behandlet de saker av generell og prinsipiell art som er blitt forelagt av Ombudsmannen. Jfr. instr. § 4. Nemnda har innhentet ajourførende informasjon om utviklingen innen siviltjenesten ved at Justisdepartementets embetsmenn har redegjort om aktuelle spørsmål i enkelte møter i nemnda. Nemnda har også gjort regelmessige besøk ved landets to siviltjenesteadministrasjoner – Dillingøy og Hustad (SAD og SAH) – for å holde seg best mulig informert om siviltjenesten og de tjenestelige forhold for mannskapene. Det vises til besøksrapportene som er inntatt senere i denne beretning.

Etter bestemmelsen i instruksens § 6 kan Stortinget og Justisdepartementet forelegge for nemnda alle typer saker som har betydning for de sivile vernepliktige. Således har nemnda i 1999 etter anmodning fra Justisdepartementet avgitt høringsuttalelse i forbindelse med departementets forslag til forskrift

vedrørende gjennomføringen av Ot.prp. nr. 83 som etablerte dagens «egenerklæringssystem» for militærnektere.

Etter anmodning i brev av 14. september 2000 fra Justisdepartementet har nemnda også avgitt høringsuttalelse til forslag om endringer i «forskrift om utsettelse eller avbrudd i sivil førstegangstjeneste.» Uttalelsene gjør ikke krav på nærmere omtale ved denne anledning.

Ombudsmannens oppgaver:

Som nevnt foran ble ombudsmannsordningen innført ved stortingsvedtak i november 1956. Ordningen er basert på en stortingsvalgt nemnd med syv medlemmer. Etter instruksen ledes nemnda av en formann som benevnes «Ombudsmannen for sivile vernepliktige». Ombudsmannen skal forberede alle saker som skal forelegges for nemnda og han skal lede nemndas møter og øvrige virksomhet. En hovedbeskjeftigelse for Ombudsmannen består i å behandle saker som blir tatt opp av den enkelte sivilarbeider.

I rollen som klageinstans for den enkelte sivilarbeider er Ombudsmannen nøytral og skal på et objektivt grunnlag bedømme klagesakenes innhold i relasjon til gjeldende lover, regler og administrativ praksis. Etter sin upartiske gjennomgang av saken gir Ombudsmannen uttrykk for sitt syn på saken, og om hvordan han mener saken bør løses. I denne forbindelse kan Ombudsmannen henvende seg til de myndigheter han finner det naturlig å ta saken opp med. Jfr. instruksens § 4. For sin upartiske saksbehandling har Ombudsmannen rett til å få seg forelagt alle saksopplysninger og dokumenter som måtte foreligge.

Foruten den enkelte vernepliktige kan også tillitsmennene for mannskapene ta opp saker med Ombudsmannen:

I Justisdepartementets «Håndbok for sivile vernepliktige» er Ombudsmannens oppgaver bl a beskrevet slik:

«Arbeidsoppgavene er nærmere beskrevet i instruksens § 3. Ifølge § 3 vil stort sett alle de problemer som melder seg under tjenesten og som er en følge av tjenesten, kunne tas opp med Ombudsmannen. Det kan synes som om de sivile vernepliktige er redde for å ta opp mindre saker med Ombudsmannen. Det er derfor viktig at de sivile vernepliktige, som ofte arbeider alene uten særlig kontakt med tillitsmenn og administrasjon, er klar over at de alltid kan rette en henvendelse direkte til Ombudsmannen med anmodning om råd og veiledning, eller Ombudsmannens vurdering av en avgjørelse truffet av den lokale eller sentrale administrasjon.

En henvendelse til Ombudsmannen kan enten skje skriftlig, over telefon eller ved besøk på Ombudsmannens kontor. Ombudsmannens postadresse er:

Karl Johans gt. 25, 0159 Oslo. Telefon 23 35 64 70. Når Ombudsmannen har fått en henvendelse, blir saken nærmere undersøkt. Det vil ofte være aktuelt å kontakte den lokale administrasjonen eller departementet, gjeldende bestemmelser blir vurdert, det blir sammenlignet med praksis i Forsvaret, dokumenter av betydning for saken blir gjennomgått.

Når saken er tilstrekkelig opplyst, tar Ombudsmannen standpunkt til de spørsmål som er reist. Ombudsmannen har ingen bestemmende myndighet. Hvis ikke lokale eller sentrale myndigheter er enige i Ombudsmannens vurderinger og eventuelle forslag, kan Ombudsmannen gå til Stortinget med saken om han finner grunn til det. Ombudsmannen holder seg orientert om tillitsmennenes virksomhet gjennom referater fra utvalgets møter. Ombudsmannen er uavhengig av forvaltningen. Han er direkte underlagt Stortinget og velges av Stortinget for en periode på fire år.»

Klage til Ombudsmannen etter avslag på søknad om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner

I sin innberetning til Stortinget for 1999, Dok. nr. 5 (1999–2000) opplyste Forsvarets Ombudsmannsnemnd følgende om ovennevnte sak:

«Med bakgrunn i Stortingets endring av Lov av 19. mars 1965 nr. 3 om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner er det med virkning fra 1. januar 2000 innført et fritakssøknadssystem basert på mannskapets egenerklæring. Etter den etablerte ordning kan en slik fritakssøknad avslås av siviltjenesteadministrasjonene med Justisdepartementet som klageinstans. Ordningen før 1.januar 2000 var basert på en-instans-behandling i Justisdepartementet, hvoretter eventuelle klager skulle henvises til rettslig prøvelse. Nyordningen medfører at fritakssøknader nå skal behandles som ordinære forvaltningssaker, med klageadgang også til vedkommende ombudsmann.»

Da det i instruksverket for Stortingets tre ombudsmannsordninger ikke er uttalt noe om denne type klagesaker, fant det den 22. mars 1999 sted drøfting mellom Stortingets ombudsmann for forvaltningen (Sivilombudsmannen) og Ombudsmannen for Forsvaret, som også er Ombudsmann for sivile vernepliktige. Ombudsmennene gjorde følgende avtale:

«Klage vedrørende fritak for militærtjeneste. Etter drøfting 22. mars 1999 er Stortingets ombudsmann for forvaltningen og Ombudsmannen for Forsvaret/Ombudsmannen for sivile vernepliktige enige om at eventuelle fremtidige klager til Ombudsmannen over avslag på søknad om fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner skal behandles av Stortingets ombudsmann for forvaltningen.»

Forsvarskomiteen sluttet seg enstemmig til denne avtale. Jfr. Innst. S. nr. 153 (1999–2000). Etter at «egenerklæringsordningen» trådte i kraft 1. januar 2000 har Ombudsmannen for sivile vernepliktige mottatt henvendelser/klager fra sivile vernepliktige som ønsker seg tilbakeført til militærtjeneste uten først å gjennomføre siviltjenesten slik den någjeldende lov forutsetter.

Også slike henvendelser er blitt henvist til Sivilombudsmannen som rette vedkommende etter en analogisk tolkning av den ovennevnte avtale. (Samme ombudsmann behandler klagen – enten klageren ønsker seg ut av, eller tilbake til, Forsvaret.)

GENERELLE SPØRSMÅL

Søknader om overføring til siviltjeneste – utviklingen i antallet sivilarbeidere

Av Vernepliktsverket blir nemnda holdt informert om antallet søknader om overføring til siviltjeneste, og har på dette grunnlag muligheter for sammenligning mellom den aktuelle tilgang på tjenestepliktige mannskaper og de årlige budsjetter for siviltjenesten.

Fra Vernepliktsverket foreligger følgende tallmessige oversikt over militærnektere i årene 1974 – 2001:

År	Antall søkere til sivil tjeneste	Antall tilbakeførte/ikke innvilgede		
		Sum	Etter egen søknad	Fritak ikke innvilget
1974	2675	251	147	104
1975	2575	464	278	186
1976	2085	404	243	161
1977	2118	443	288	155
1978	2021	478	309	169
1979	2224	434	272	162
1980	2543	561	334	227
1981	2685	531	345	186
1982	2812	655	345	310
1983	2372	711	407	304
1984	2070	694	432	262
1985	2094	751	335	416
1986	2497	793	268	525
1987	2360	731	240	491
1988	2281	685	210	475
1989	2286	518	203	315
1990	2539	514	150	364
1991	2666	589	117	472
1992	2542	667	108	559
1993	1643	822	136	686
1994	1861	739	106	633
1995	2110	1051	155	896
1996	2302	863	143	720
1997	2489	810	154	656
1998	3008	612	139	473
1999	3109	669	204	465
2000	2364	25	18*	7
2001	2155	27	21*	6

*) Søknaden trukket før behandling. Fra og med 2000 ble «egenerklæringssystemet» innført. Dette forklarer det lave antall «fritak ikke innvilget».

Siviltjenestens budsjett for 2002 er basert på avtjening av 1795 mannskapsårsverk. Justisdepartementet har opplyst at det ved 2. kvartal 2001 var en oppsamlet kø på 1706 mann som venter innkalling.

Årsaken til dette er at antallet søkere til siviltjeneste er høyere enn budsjettrammen gir avtjeningsmuligheter for. Oppdragssituasjonen er ikke årsak til kødannelsen.

Nemnda vil understreke betydningen av at mannskaper som innvilges siviltjeneste gis muligheter til avtjening så raskt som mulig. En kødannelse av ventende mannskaper vil medføre økte problemer for den enkelte dersom tjenesten først kan avvikles etter etablering av eget hjem og familie. Å forhindre slik kødannelse er også av samfunnsøkonomisk betydning idet erfaringene viser at mannskapskostnadene øker sterkt etter etablering av eget hjem og forsørgeransvar.

Hovedområder for siviltjenesten

De to siviltjenesteadministrasjoner har rapportert om følgende hovedområder for utplassering av sivilarbeidere:

1998:
Dillingøy:

Helsesektoren:	91 561	tjenestedøgn
Forskning, universiteter og høgskoler:	66 010	«
Barnehager og skoler:	64 972	«
Humanitære organisasjoner:	59 863	«

Hustad:

Forskning, universiteter og høgskoler:	40 871	tjenestedøgn
Kulturelt arbeid:	38 401	«
Barnehager og skoler:	31 950	«
Helsesektoren:	26 035	«

1999:
Dillingøy:

Helse og sosiale institusjoner:	98 432	tjenestedøgn
Forskning, universiteter og høgskoler:	62 397	«
Barnehager og skoler:	62 054	«
Humanitære organisasjoner:	59 970	«

Hustad:

Volds- og konfliktforebyggende arbeid:	41 840	tjenestedøgn
Forskning, universiteter og høgskoler:	39 230	«
Kulturelt arbeid:	38 401	«
Barnehager og skoler:	31 950	«

2000:
Dillingøy:

Helse og sosiale institusjoner:	90 229	tjenestedøgn
Volds- og konfliktforebyggende arbeid:	50 667	«
Skoler og SFO:	45 309	«
Humanitære organisasjoner:	44 861	«

Hustad:

Volds- og konfliktforebyggende arbeid:	57 044	tjenestedøgn
Helse og sosiale institusjoner:	35 100	«
Kulturelt arbeid:	30 061	«
Skole og SFO:	23 983	«

2001:

Foreløpige tall indikerer at hovedområdene under begge administrasjoner er de samme som året før.

Det er særlig grunn til å merke seg den sterke økningen av tjenesteoppdrag innenfor sektoren «volds- og konfliktforebyggende arbeid.» Dette gjelder først og fremst under Hustadadministrasjonen, hvor man først etablerte et slikt tjenestetilbud og hvor Forskolen samtidig startet et opplæringsprogram for denne type tjeneste.

Også ved Dillingøyadministrasjonen utgjør dette tjenestetilbudet nå en stigende andel av oppdragsmassen. Mannskapenes tillitsmenn fremholder at denne form for siviltjeneste oppleves av de fleste som en svært meningsfull tjeneste.

Nemnda har merket seg følgende opplysning fra Justisdepartementet i St.prp. nr. 1 (2001–2002):

«For å gjøre innholdet i tjenesten mer samfunnsnyttig, søker Justisdepartementet etter samfunnssektorer hvor sivile vernepliktige kan gjøre særlig nytte for seg. En mer målstyrt mannskapsavgivelse rettet mot prioriterte oppgaver og konkrete samfunnssektorer vurderes. Som i Forsvaret, kan dette medføre at mannskapenes personlige interesser i sterkere grad må vike i forhold til samfunnets behov for å styre personellressursene inn i sektorer som bør prioriteres.»

Nemnda er enig i denne målsetting.

Forskolen for sivile vernepliktige

Som det vil fremgå av nemndas rapport fra besøket ved SAH og Forskolen i august 2001, har man med unntak for VOKT-opplæringen, i liten utstrekning kunnet gjøre undervisningen direkte tjenesteforberedende.

Årsaken ligger i at de mangeartede gjøremål

mannskapene skal utføre, ikke lar seg innpasse i et enhetlig undervisningsopplegg.

Nemndas rapport er inntatt på side 7 i dette dokument.

Nemnda tar til etterretning at stortingsflertallet ved behandlingen av Budsjettinnst. S. nr. 4 (2001–2002) har sluttet seg til regjeringens forslag om å avvikle forskoleundervisningen basert på dagens internatskoleordning.

Nemnda antar at de positive erfaringer med VOKT-opplæringen kan videreføres på annen måte i et nærmere samarbeid med kommunene og andre brukere av VOKT-tjenestene.

Nemnda vil minne om at Forskolen som startet undervisningen høsten 1984, var ment som en obligatorisk skoleordning for sivile vernepliktige tilhørende Siviltjenesteadministrasjonen Hustad. Kursets varighet skulle være 6 uker, men er senere redusert til 4 uker. Det var forutsetningen å etablere en tilsvarende obligatorisk forskoleundervisning også for mannskaper under Siviltjenesteadministrasjonen Dillingøy når nærmere erfaringer var vunnet.

Spørsmålet om Forskolens innhold og målsetting har over lengre tid vært utredet og vurdert både i Justisdepartementet og i ulike arbeidsgrupper. Under den lange prøveperioden fra 1980-årene, har nemnda med stigende uro konstatert at samfunnet har opprettholdt en obligatorisk skole for mannskaper under SAH, mens mannskaper administrert av SAD har vært fritatt for denne plikt. Nemnda har funnet det etisk betenkelig at mannskapene blir behandlet ulikt på basis av bostedsadresse. Nemnda vil vise til at Forsvaret overfor sine mannskaper ikke praktiserer ordninger som forpliktelsesmessig skiller mellom landsdeler.

Nemnda vil derfor understreke at eventuelle fremtidige obligatoriske tjenesteforberedende opplæringstiltak gjøres gjeldende for landet i sin helhet.

Volds- og konfliktforebyggende tiltak blant ungdom (VOKT) /Bypass

Siviltjenesteadministrasjonen Hustad, Forskolen og Justisdepartementet har i samarbeid med sivilarbeiderne utviklet et tjenestetilbud overfor kommunene vedrørende volds- og konfliktforebyggende tiltak blant ungdom. Tjenestetilbudet gir kommunene muligheter for å skaffe seg VOKT-arbeidere for tjeneste på skoler, i gatemiljø, i ungdomsmiljøer, natteravner og andre som har til formål å motvirke vold i samfunnet.

Alle VOKT-arbeidere som sendes ut fra Siviltjenesteadministrasjonen – Hustad har gjennomgått et 4-ukers kurs ved Forskolen for sivile vernepliktige VOKT-LINJA.

Under Dillingøy-adminstrasjonen ble det noe senere etablert en tilsvarende voldsforebyggende tjenesteform, benevnt som «Bypass». Tjenestetilbudet er særlig tilpasset forholdene i Oslo.

Mannskaper på Dillingøy, som skal ut i «Bypass-tjeneste» får sin opplæring gjennom en fleksibel undervisningsform med kurs og seminarer i løpet av tjenestetiden. Erfaringene med denne form for opplæring er opplyst å være gode og samtidig mindre ressurskrevende.

Nemnda er på det rene med at opplæringstilbudet i noen grad bør tilpasses de aktuelle lokale forhold. Nemnda vil likevel anbefale at opplæringstilbudet også for denne type tjeneste søkes samordnet best mulig, og at tjenesteformen gis en felles benevnelse under de to administrasjoner.

Nemnda er kjent med at de mannskaper som har deltatt i denne type tjenesteoppdrag har funnet dette som en meningsfylt siviltjeneste.

Disiplinærsituasjonen

Siviltjenesteadministrasjonene har rapportert følgende antall refselser:

År:	SAH:	SAD:
1998	94	68
1999	137	50
2000	229	44
2001	254	70

Forskjellen på antall disiplinærsaker ved Siviltjenesteadministrasjonene Hustad og Dillingøy har sammenheng med at det på Hustad til enhver tid er langt flere mannskaper i leiren (forskoleelever).

Den 27. nov 2001 ble det blant en del mannskaper gjennomført en 2 timer lang streik mot forslaget om omorganisering av forskoleundervisningen (nedleggelse av Forskolen, Hustad). Under streiken ble det også reist krav om nedkorting av siviltjenestetidens lengde. I det hverken sivile eller militære vernepliktige har noen form for streikerett ble samtlige som hadde deltatt i streiken refset med en bot på kr 200,-.

Denne hendelse forklarer noe av det høyere refselsesantall i 2001 i forhold til tidligere år.

Årlige mannskapskostnader

Siviltjenesteadministrasjonen, Dillingøy (SAD) og Siviltjenesteadministrasjonen Hustad (SAH) har rapportert om følgende årlige gjennomsnittlige mannskapskostnader:

År:	SAD:	SAH:
1998.....	90.160,-	93.140,-
1999	96.547,-	93.104,-
2000	99.026,-	97.443,-
2001	99.976,-	95.344,-

Som det vil fremgå av oppstillingen ovenfor er de årlige mannskapskostnader de tre siste år noe hø-

yere for mannskaper underlagt SAD. Dette har sin årsak i at SAD har hatt høyere utgifter til botillegg (husleiestønad) og kostpenger.

Reiseutgiftene ligger imidlertid årlig noe lavere for mannskaper under SAD enn for SAH.

KLAGESAKER BEHANDLET AV OMBUDSMANNEN I FIREÅRSPERIODEN

Som nevnt foran i beretningen har Ombudsmannen bl.a. til oppgave å behandle de individuelle klagesaker fra mannskapene. Et flertall av klagesakene i denne fireårsperioden gjelder klage over avslag på søknad om botillegg.

I de fleste tilfeller har klagesaken sin bakgrunn i at den vernepliktige er innvilget kun 50% dekning av boutgiftene som følge av sitt samboerskap. Enkelte mannskaper har tatt opp klager etter at botillegget er bortfalt eller redusert som følge av at den vernepliktige selv, eller hans ektefelle, har hatt ordinær inntekt enkelte måneder av tjenestetiden.

Et annet gjennomgående klagetema er klage over avslag på søknad om permisjon og klage vedrørende ulike former for sosiale stønader f.eks. stønad til tannbehandling.

En stikkordsmessig oppstilling over mannskapenes øvrige klagesaker i perioden ser slik ut: Fastsettelse av antall tjenestedager, førtidsdimmitering, tjenesteforhold, rabattordninger på offentlige kommunikasjoner, erstatningssaker, klage over fysisk maktbruk, klage vedrørende kostpenger, avslag på utsettelsessøknad, rullemessig overføring mellom tjenesteadministrasjonene, klage over tildelte arbeidsoppgaver.

I tillegg til de registrerte klagesaker har Ombudsmannens kontor vært involvert i en lang rekke saker og spørsmål som er ordnet telefonisk. En rekke tvistesaker er dessuten løst eller avverget ved kontorets veiledning etter forespørsel fra lokale tillitsmenn eller mannskaper.

Informasjon om ombudsmannsordningen

Ombudsmannen bestreber seg på at de vernepliktige holdes best mulig korrekt informert om ombudsmannsordningen.

Det er således inntatt egne avsnitt om ombudsmannsordningen i Justisdepartementets «Håndbok for sivile vernepliktige» som søkes holdt a jour. En egen informasjonsfolder er trykket opp og distribuert. Dessuten blir det gitt forelesning om ombudsmannsordningen ved tillitsmannskurs for mannskapenes tillitsmenn. Disse forelesningene er i fireårsperioden gitt av avdelingsdirektøren hos Ombudsmannen.

NEMNDAS BEFARINGER

Nemndas hovedoppgave er å sikre rettighetene for de sivile vernepliktige , herunder bl.a. å påse at militærnekterlovens bestemmelser om likebehandling mellom sivilarbeiderne og «Hærens mannskaper» følges opp. Dette krever at nemnda holder seg informert om utviklingen innen siviltjenesten.

Med dette som bakgrunn har nemnda funnet det formålstjenlig å foreta regelmessige befaringer/informasjonsbesøk ved de to siviltjenesteadministrasjonene. Under slike besøk orienteres nemnda om aktuelle spørsmål vedrørende siviltjenesten, velferdstjenesten, voksenopplæringstilbud, forskoleundervisningen etc.

Mannskapenes hovedtillitsmann og lokale tillitsmenn ved administrasjonene gis anledning til å møte nemnda for å ta opp eventuelle spørsmål. Nemnda utarbeider rapport etter hvert besøk. Rapporten forelegges Justisdepartementet.

I 4-årsperioden har nemnda foretatt befaringer slik:

I. 20. september 1999 ved Siviltjenesteadministrasjonen Dillingøy. Følgende rapport ble sendt Justisdepartementet:

«Adm.sjef Egon Hein Jensen ønsket nemnda velkommen i administrasjonens nye kontorbygg som var tatt i bruk 1.desember 1998.

I sin redegjørelse for nemnda opplyste adm.sjefen bl.a. at de senere års økte antall militærnektere hadde medført en viss «kødannelse» av uinnkalte mannskaper. Pr. september 1999 var det ved SAD registrert nærmere 1500 uinnkalte mannskaper. Av mannskapene som nå var under innkalling hadde samtlige ventet i mer enn 10 måneder – senest fra 7.desember 1998. Med bakgrunn i budsjettutsiktene for neste år, antok administrasjonssjefen at ventetiden i løpet av år 2000 ville komme opp i $1^1/_2$ år. Erfaringene viser at mannskapskostnadene er raskt stigende med økende alder for de innkalte. Det er således dårlig samfunnsøkonomi å underbudsjettere siviltjenesten. For å holde tritt med det økende antall militærnektere, bør Justisdepartementets budsjett for siviltjenesten økes betraktelig, mente Hein Jensen. Både tilgangen på tjenesteoppdrag og SADs administrasjonskapasitet vil kunne tillate en økning på ca. 25% av antallet årlig innkalte fra dagens 1315 mannskaper. Årskostnadene pr. mannskap vil i 1999 ligge på ca. kr 94 700,- som altså øker raskt med stigende alder pga. familieetablering, etablering av selvstendig boforhold, gjeldsstiftelse etc., ble det fremholdt.

Som nevnt foran er oppdragssituasjonen meget tilfredsstillende. Av 1564 godkjente oppdragsgivere er bare 832 tildelt mannskaper. Ytterligere ca. 200 oppdragsgivere vil på kort varsel kunne motta mannskaper. De øvrige ca. 500 godkjente oppdragsgivere har for tiden ikke meldt behov for mannskaper.

Helse- og sosialsektoren utgjør en hovedkategori blant oppdragsgiverne. Etter nye retningslinjer vil ca. 140 oppdragsgivere falle bort innen kultursektoren. Av andre viktige gjenværende tjenestekategorier kan nevnes høgskoler/universiteter, museer, barnehager, livssynsorganisasjoner og humanitære organisasjoner/institusjoner.

I den senere tid er voldsforebyggende tjeneste blitt en stadig mer dominerende kategori, herunder

prosjektet «Trygghet i Oslo sentrum» som vil komme igang innen utgangen av 1999.

Prosjektet omfatter Oslo Sporveier, videregående skoler og Oslo kommune. I motsetning til VOKT-prosjektet under SAH, vil mannskapene som deltar i den voldsforebyggende tjeneste under SAD, få sin tjenesteopplæring hos den enkelte oppdragsgiver. 105 årsverk er disponert som betalingsfri tjeneste innen den voldsforebyggende sektor.

Administrasjonens hovedutfordringer for den nærmeste fremtid vil, etter adm.sjefens opplysning, være å forberede seg på innføringen av egenmeldingssystemet som iverksettes fra kommende årsskifte, og at hele året 2000 vil være konsentrert om å forhøye servicenivået overfor administrasjonens brukere.

Som følge av egenmeldingssystemet vil SAD få til oppgave å eventuelt avslå fritakssøknader. Slike avslag vil etter reglene kunne påklages til Justisdepartementet.

Egenmeldingssystemet ventes å medføre et økt antall militærnektere. SADs administrative apparat ventes imidlertid å ha nødvendig kapasitet for å avvikle siviltjenesten. Mannskaper som søker om fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner etter at de er innkalt til militærtjeneste, vil etter bestemmelsene ha prioritet med hensyn til utplassering hos oppdragsgiver.

Antallet refselser viser en nedadgående tendens. Ulovlig fravær er fortsatt hyppigste refselsesgrunn. Det er registrert svært få tilfeller av alkohol- og narkotikamisbruk, ble det opplyst.

Under møtet med velferdssekretær J. Lyby, HTM F. Jacobsen og tillitsmannen for leirmannskapene ved SAD, fikk nemnda opplyst at velferdsbudsjettet i 1999 tillater en velferdsinnsats på ca. kr 1 600,- pr. mann og synes å være i god overensstemmelse med velferdsnivået i Forsvaret.

Velferdstiltakene omfatter bl.a. refusjon av ulike typer medlemskontingenter, støtte til abonnement på aviser/tidsskrifter, allmannamøter, velferdsturer etc.

HTM Jacobsen og velferdssekretæren etterlyste en utredning av velferdstjenestens målsetting og struktur slik Justisdepartementet hadde lovet, da en slik utredning ble tatt ut av mandatet for «Forskoleutvalget». HTM Jacobsen ønsket et system der tillitsmannsapparatet har større innflytelse på velferdstiltakene.

Vedrørende voksenopplæringsmidlene antydet Jacobsen at utdeling av gratis PC til mannskapene kunne være et godt alternativ til dagens stipendordning. Endelig var hovedtillitsmannen opptatt av påstått sviktende serviceinnstilling overfor sivilarbeiderne hos tjenestemennene ved SAD. Han advarte også mot svekkelse av journalistaben i mannskapsbladet «Balder».

Besøket ble avsluttet med en besiktigelse av administrasjonens nye kontorlokaler og mannskapenes messe og hybelbygg.»

Departementet hadde intet å bemerke.

II. 27. august 2001: Siviltjenesteadministrasjonen, Hustad, – Forskolen for sivile vernepliktige, Hustad leir – befaring. Følgende rapport ble sendt Justisdepartementet: «Administrasjonssjef Arne Engelsen ønsket nemnda velkommen til Hustad leir og orienterte om virksomheten i samsvar med det forberedte program.

SAH administrerer 700–800 tjenesteårsverk. Forskolen, som gir 4 ukers opplæring, utdanner 9 kull pr. år med 65–70 elever pr. kull. Foruten forskolens elever har SAH til enhver tid ca. 35 faste mannskaper som utfører leirtjeneste. Således forpleies ca. 100 mannskaper ved administrasjonens kjøkken.

Administrasjonssjefen opplyste at oppdragsituasjonen under SAH for tiden er meget god, men at knappe bevilgninger medfører at det er tendenser til opphopning av uinnkalte mannskaper.

Som følge av noe reduserte mannskapskostnader har det likevel vært mulig å redusere ventekøen i løpet av årets første 6 måneder med ca. 150 mannskaper. Ved begynnelsen av juli d.å. hadde ca. 560 mannskaper under SAH ventet i mer enn 6 måneder på innkalling til siviltjenesten mot 716 ved årets begynnelse. Engelsen advarte mot at man igjen opparbeider en kø av mannskaper som venter på innkalling til siviltjeneste. Dette vil skape ulemper for de ventende mannskaper og høyere kostnader for samfunnet bl.a. pga. at mannskapene etablerer familie og forsørgeransvar i ventetiden.

Egenmeldingsordningen som ble innført fra 1.januar 2000 har gitt en viss reduksjon i antallet fritakssøknader, men systemet medfører også et betydelig redusert antall avslåtte fritakssøknader.

Søknader som blir fremmet etter at innkalling til militærtjeneste er mottatt blir prioritert hos Vernepliktsverkets avdelinger slik at direkte overføring fra militær- til siviltjeneste kan finne sted innenfor rammen av 4 uker. Systemet har fungert bedre enn forventet, mente Engelsen, som også opplyste at samarbeidet med Vernepliktsverket har fungert godt. Under dagens ordning har Vernepliktsverkets organer myndighet til å innvilge kurante egenmeldingssøknader, mens søknader som kan volde tvil blir oversendt siviltjenesteadministrasjonene til behandling.

Engelsen opplyste at man i løpet av 2000 hadde hatt 20 slike søknader til behandling. Av disse var 10 søknader blitt innvilget enten av SAD eller i Justisdepartementet etter klage. Man forventet et tilsvarende antall også i 2001.

Også disiplinærsituasjonen viser en stabil utvikling. Antallet refselser i 2. kvartal 2000 var 56 mot 50 refselser i 2. kvartal 2001. Det anvendes bot som refselsesmiddel og det samlede beløp ligger i overkant av kr. 30.000,- pr. kvartal.

Økonomisjef M. Nyheim orienterte spesielt om forholdene ved avdelingens kjøkken som nå drives på en tidsbegrenset dispensasjon fra Næringsmiddeltilsynet. Dispensasjonen utløper i mars 2003. Manglene ved kjøkkenet knytter seg til bl.a. ventilasjonssystemet, avløpsforholdene og lekkasjer i tak og gulv. Rehabiliteringskostnadene er beregnet til ca. 4,4 mill.kr. og vil ventelig kreve ca. 6 måneders byggetid.

Nyheim uttrykte et optimistisk håp om at nødvendige midler til rehabiliteringen kunne skaffes innen den satte tidsfrist. Nemnda forutsetter at denne saken har Justisdepartementets oppmerksomhet.

Det ble fremlagt en oversikt over mannskapsfordelingen på de ulike tjenestesektorer for juni 2001. Denne viste følgende fordeling:

1.	Natur og miljø	23 mannskaper
2.	Helse og sosial	348 mannskaper
3.	Fredssektoren	499 mannskaper (herunder bl.a. VOKT og kulturinst)
4.	Sivilforsvaret	14 mannskaper

VOKT (Volds- og konfliktforebyggende tiltak blant ungdom), ble fremhevet som et svært positivt

tjenestetilbud. Dette tjenestetilbudet tar en stadig større andel av mannskapsstyrken. Antallet tjenestegjørende dager innen VOKT-sektoren viser følgende utvikling de tre siste år:

1998: 25.464 tjenestedager
1999: 41.840 tjenestedager
2000: 50.347 tjenestedager

Mellom 20 og 25% av mannskapene under SAH er nå plassert i tjeneste under VOKT-systemet. Mannskapene opplever dette tjenesteoppdrag som meningsfullt og i godt samsvar med sivilarbeidernes nektingsgrunnlag. En annen positiv side ved VOKT er at tjenesteoppdragene ikke kommer til fortrengsel for ordinære yrkesstillinger.

Spørsmålet om uniformering av VOKT-mannskapene ble berørt. Det er ikke tatt stilling til dette på nåværende tidspunkt. Nemnda vil anbefale at departementet tar dette spørsmål opp til vurdering i samråd med mannskapenes tillitsmenn og administrasjonenes ledelse.

Rektor Viken Sunde orienterte om Forskolen som er obligatorisk for alle mannskaper under SAH som skal avtjene 12 måneder eller mer. Etter at opplæringsperioden ble redusert fra 6 til 4 uker har skolen kunnet motta alle skolepliktige. Opplæringen er inndelt i en generell linje og en linje for voldsforebyggende tjeneste. VOKT-utdanningen er mer tjenesterelatert og deltakerne må bestå en skriftlig prøve før de blir godkjent for VOKT-tjeneste.

For de øvrige tjenestesektorer som representerer en blanding av ulike typer tjenesteoppdrag har en i liten grad kunnet gjøre opplæringen direkte tjenesterelatert.

Rektor Viken Sunde etterlyste et større engasjement fra mannskapenes tillitsmenn og hovedtillitsmannen vedrørende skolens virksomhet og innhold.

Skolen har i alt 13 ansatte. Rektor påpekte som negativt at undervisningen må foregå på basis av lærervikariater, noe som medfører at 3 andre stillinger er berørt av de midlertidighetsproblemer som følger med vikariatene. Hverken rektor eller representanten fra Justisdepartementet hadde konkrete opplysninger å gi vedrørende den fremtidige forskoleordning.

Administrasjonssjef Engelsen orienterte også om at SAH i juli d.å. har tatt opp spørsmålet om en organisert bruk av sivilarbeidere i transporttjeneste for funksjonshemmede. Saken er tatt opp også med Sosial-og helsedepartementet med bakgrunn i anbefalingene i NOU 2001:22 «Fra bruker til borger». I henvendelsen fra SAH er saken bl.a. gitt følgende omtale:

«Siviltjenesteadministrasjonen-Hustad ønsker å fremme forslag om å få etablert et satsingsområde for siviltjenesten, rettet mot ulike sider av transporttjeneste for funksjonshemmede. Dette må ses som et første idenotat. Dersom det synes relevant å bruke sivile vernepliktige i slik tjeneste, vil det være nødvendig med en nærmere utredning og samspill mellom Justisdepartementet – Sosial-og helsedepartementet, eventuelle andre departementer og siviltjenestens ytre etat.

Det er en grunnleggende regel for siviltjenesten i Norge at de vernepliktige ikke skal framstå som konkurrenter på arbeidsmarkedet. Innenfor den volds- og konfliktforebyggende tjenesten har dette vært uproblematisk. Innenfor de nisjene siviltjenesten opererer her, er det en klar ressursmangel fra før. På samme måten vil en stor satsing innenfor transportrelaterte tjenesteformer rettet mot ulike grupper funksjonshemmede representere en udekket ressurstilgang.

Siviltjenesten har til enhver tid ca.2000 mannskap i tjeneste. Ca.350 av disse utfører volds- og konfliktforebyggende tjeneste. Vi antar at ca.1000 sivile vernepliktige vil kunne utføre tjeneste i forhold til funksjonshemmede.

Etter en gjennomgang av utredningen ser vi i denne omgang følgende relevante arenaer for sivile vernepliktiges innsats rettet mot funksjonshemmede:

- **Buss/trikk/T-bane.** Ekstra mannskap på busser og trikker på sentrale ruter spesielt i rushtiden. Oppgavene vil primært være å kartlegge behov for - og yte bistand til funksjonshemmede ved av- og påstigning og veiledning i forhold til når vedkommende skal avslutte reisen. I spesielle tilfeller kan det også tenkes at det ytes bistand ved følge fra transportmiddelet til bestemmelsessted m.v.
- **Jernbane/jernbanestasjon.** Sentral plassering av mannskaper på jernbanestasjoner. Bistand kan etterspørres og/eller kartlegges og ytes etter observasjon. Følge til og fra perrong, følge på reiser som nødvendig ledsager.
- **Flyplasser.** Tilnærmet likt jernbane/jernbanestasjoner.
- **Sentrale fergeanløp.** Bistand til ombordstigning og ilandstigning.
- **Person nummer 2 ved tilbringertransport til offentlig kommunikasjon.**
- **Sentrale kommunale instanser.** En sentral kommunal instans i de enkelte kommuner kan administrere grupper av mannskap som brukes etter innmeldt behov fra målgruppen.
- **Målgruppen kan utvides.** En ser for seg at målgruppen kan utvides til eldre ved ledig kapasitet.

Det presiseres at dette er et foreløpig idegrunnlag som kan videreutvikles i samspill med ulike instanser. Det vil være helt nødvendig for å få en kvalitativ tjeneste rettet mot funksjonshemmede at det på den ene siden gis en grunnleggende opplæring/ forberedelse rettet mot nettopp denne tjenesten og den målgruppen. Det går fram av utredningen at manglende kompetanse i forhold til kommunikasjon med funksjonshemmede er et problem hos bistandspersoner som i dag har dette som sitt sekundærområde.

På den andre siden vil en viss vurdering av den enkeltes egnethet til slik tjeneste måtte finne sted. Forskolen for sivile vernepliktige sitt kursopplegg på 4 uker vil gi muligheter for slik opplæring. Det vil også være praktisk mulig å komponere et direkte tjenesteforberedende opplegg innenfor de lokaliteter og med de ressursene skolen rår over dersom dette medfører en dreining av siviltjenestens tjenesteområder. En ser da for seg to hovedsatsingsområder som tar sikte på å fange opp en optimal del av den totale mannskapsstyrken.

I tillegg til tidligere omtalte fagområder der en allerede har god kompetanse, må skolen tilegne seg mer kompetanse på **kunnskap om ulike typer** funksjonshemming. Med dette som utgangspunkt kan et foreløpig fagområde i opplæring til slik tjeneste være:

- **Kunnskap om ulike typer funksjonshemming (har vært på planen tidligere år)**
- **Kommunikasjon og konflikthåndtering**
- **Empati, selvfølelse, selvrespekt**
- **Motivasjon og samværstrening**
- **Taushetsplikt**

- **Mobbing**
- **Sosiale nettverk og nettverksarbeid**
- **Grunnleggende førstehjelp**
- **Psykisk førstehjelp/stress**
- **Observasjonsteknikker**
- **Beskrivende rapportering**
- **Ansvar, valg, handling**
- **Avvik og normalitet**
- **Ulike kulturer»**

Nemnda finner saken meget interessant og forutsetter at SAH's henvendelse blir undergitt en nærmere vurdering i de berørte departement. Nemnda antar at tjenesteoppdrag som ovenfor antydet vil være til stor nytte for de eldre og funksjonshemmede, samtidig som det vil gi mannskapene en meningsfull tjeneste.

Under ledelse av velferdssekretær Hauge hadde nemnda også møte med hovedtillitsmannen og tillitsmennene for elever og leirmannskaper. Velferdssekretæren kunne opplyse at de årlige budsjetter for velferdstjenesten muliggjør stabilitet i velferdstilbudene for mannskapene.

De tillitsvalgte påpekte behovet for å holde oppdragsgiverne under VOKT-systemet bedre orientert om hvilke tjenesteoppdrag VOKT-arbeiderne kan settes til. Det ble vist til eksempler på slik manglende informasjon bl.a. hos kommunale oppdragsgivere som hadde medført uheldig bruk av VOKT-arbeidere.

Manglende utbetaling av kostpenger under tjenestefri perioder for mannskaper med turnustjeneste ble tatt opp. Det ble også påpekt uheldige sider ved bostøtteordningen.

Ombudsmannen viste til at saker vedrørende ulike stønadsordninger kan på individuell basis tas opp som klagesaker overfor Ombudsmannen.

Vedrørende manglende informasjon om bruken av VOKT-arbeiderne opplyste administrasjonssjefen at dette var et spørsmål man var oppmerksom på og at informasjonen ville bli bedret.»

Heller ikke denne rapport har Justisdepartementet hatt noen merknader til.

Oslo i februar 2002

Per A. Utsi

Ingeborg Botnen	Dagfinn Hjertenes	Brit Hoel
Karen Margrethe Mjelde	Ivar Skjerve	Inge Wold

Vedlegg

INSTRUKS FOR OMBUDSMANNSNEMNDA FOR SIVILE VERNEPLIKTIGE

Fastsatt ved Stortingets vedtak av 20. februar 1957 og endring vedtatt 18. juni 1992, jfr. Innst. S. nr. 197 (1991–92), endringer vedtatt 19. mai 1994, jfr. Innst. S. nr. 132 (1993–94), endringer vedtatt 14. desember 1998, jfr. Innst. S. nr. 64 (1998–99). Endringer vedtatt 14. juni 2000, jfr. Innst. S. nr. 234 (1999–2000).

§ 1.

Ombudsmannsnemnda skal bidra til å sikre de almenmenneskelige rettigheter for de sivile vernepliktige.

§ 2.

Ombudsmannsnemnda består av 7 medlemmer som velges av Stortinget for 4 år ad gangen. Et av medlemmene velges som formann og benevnes Ombudsmannen for de sivile vernepliktige. Han forestår den daglige virksomheten. Ombudsmannen er årslønnet. De øvrige medlemmer tilkommer godtgjørelse etter utvalgsregulativet.

§ 3.

Nemndas oppgave er å behandle spørsmål som angår:

a) husrom, bekledning og redskaper,
b) maten, dens tillagning, porsjonenes størrelse etc,
c) alminnelig undervisnings- og velferdsarbeid,
d) mannskapenes økonomiske og sosiale rettigheter,
e) den daglige tjenesten og forhold for øvrig som angår mannskapene.

§ 4.

Saker av generell og prinsipiell art skal forelegges nemnda. I slike saker bør nemnda innkalle en representant for de sivile vernepliktige. Denne representant skal velges av og blant de sivile vernepliktige etter regler som fastsettes av nemnda i samråd med Justis- og politidepartementet. Andre saker som blir tatt opp behandles av Ombudsmannen. Ombudsmannen kan henvende seg til de myndigheter han finner det naturlig å ta saken opp med. Han kan forlange alle opplysninger og har rett til å få utlånt de dokumenter som måtte foreligge.

§ 5.

Rett til å ta opp saker med Ombudsmannen og ombudsmannsnemnda har den enkelte sivile vernepliktige og tillitsmannsutvalgene.

§ 6.

Stortinget og Justis- og politidepartementet kan forelegge for nemnda til uttalelse saker av betydning for de vernepliktige.

§ 7.

Nemnda sender hvert fjerde år beretning om sin virksomhet til Stortinget, gjenpart av beretningen sendes Justis- og politidepartementet. For øvrig kan nemnda om den finner det nødvendig sende innberetning til Stortinget om enkelte saker.

§ 8.

Nemnda holder sine møter så ofte den finner det nødvendig.

§ 9.

Dokumenter fra ombudsmannsnemnda utferdiges gjennom nemndas formann og på ombudsmannens brevark. Ombudsmannsnemndas/Ombudsmannens saksdokumenter er offentlige.

Ombudsmannen avgjør likevel med endelig virkning om et dokument skal unntas fra offentlighet ut fra prinsippene i offentlighetsloven eller ut fra særlige hensyn som gjør seg gjeldende for nemndas og ombudsmannens virksomhet.

Dokumenter som gjelder ombudsmannsnemndas/ombudsmannens budsjett eller interne administrasjon, kan unntas fra offentlighet. Møteprotokoller for nemnda og dokumenter som utveksles mellom administrasjonen og en tilsatt er ikke offentlige.

Saker som gjelder dokumentoffentlighet hos ombudsmannsnemnda behandles og avgjøres av ombudsmannen. Med ombudsmannens saksdokumenter menes korrespondansen mellom ombudsmannen og forvaltningen. Dokumenter som forelå under forvaltningens behandling av saken, er ikke offentlige hos ombudsmannen.

Ombudsmannen har taushetsplikt i samme utstrekning som forvaltningen. Den samme taushetsplikt påhviler ombudsmannsnemndas medlemmer og ombudsmannens personale. Taushetsplikten gjelder også etter at vedkommende har avsluttet tjenesten. Ombudsmannen fører journal etter arkivlovens mønster.